

سنجش درجه‌ی مقاومت نظام بانکداری اسلامی مطالعه موردی: جمهوری اسلامی ایران

رضا رنجبر*

ایمان باستانی‌فر**

محمد رضا حیدری***

چکیده

در ادبیات جهانی چندین مفهوم در قرابت معنایی با اقتصاد مقاومتی وجود دارد که مهم‌ترین این مفاهیم شامل؛ تاب‌آوری اقتصادی، آسیب‌پذیری اقتصادی، همبستگی اقتصادی، ثبات اقتصاد کلان و ضدشکنندگی اقتصادی است. در این پژوهش، با بررسی این مفاهیم، بررسی و تبیین ارتباط آن‌ها با اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، شاخص مقاومت در نظام بانکداری اسلامی استخراج شده است تا مقاومت در نظام بانکداری اسلامی، از یک واژه مفهومی و نظری به سمت یک الگوی کاربردی و کمی‌پذیر در ادبیات سیاست‌گذاری برای یک کشور اسلامی مورد استفاده قرار گیرد. برای شاخص‌سازی در خصوص مقاومت از روش سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) که یک روشی ده مرحله‌ای جهت طراحی و برآورد شاخص‌های ترکیبی است، استفاده شده است. بر این اساس، مؤلفه‌های شش‌گانه استخراج شده مقاومت شامل، عدالت اقتصادی، مردم‌محوری، دانش‌بنیانی، فرهنگ جهادی، برون‌گرایی و درون‌زایی، شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی با دو روش وزن‌دهی یکسان و وزن‌دهی غیریکسان بر اساس نرم افزار اکسپرت چویس محاسبه و میزان مقاومت بانکی و نوسانات آن در کشور براساس شاخص ترکیبی مذکور در طول برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری شده است. نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که براساس شاخص طراحی شده

---

* کارشناسی ارشد علوم اقتصادی از دانشگاه اصفهان   reza.ranjbar1371@yahoo.com

** استادیار دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان (نویسنده مسئول)

i.bastanifar@ase.ui.ac.ir

*** استادیار دانشکده علوم اداری و اقتصاد، دانشگاه اصفهان   heidari@isu.ac.ir

برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان تحت عنوان "طراحی الگوی تعیین درجه مقاومت در نظام بانکی - مورد مطالعه: اقتصاد ایران"

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۷/۲۴

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۳/۱۱

فصلنامه راهبرد اقتصادی، سال هفتم، شماره بیست‌وهفتم، زمستان ۱۳۹۷، صص ۶۳-۲۷

بیشترین و کم‌ترین مقاومت در نظام بانکی کشور مربوط به برنامه‌های پنجم و برنامه اول توسعه و بیشترین و کم‌ترین میزان نوسان مقاومت بانکی مربوط به برنامه‌های اول توسعه و برنامه چهارم توسعه است.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد مقاومتی؛ بانکداری مقاومتی؛ شاخص ترکیبی

طبقه‌بندی JEL: C43, G21, B59

مقدمه

یکی از گام‌های حرکت به سمت نظریه‌پردازی در عرصه اقتصاد مقاومتی و نظریه مقاومت در اقتصاد، تلاش جهت انجام مطالعات و پژوهش‌های کاربردی ذیل واژه مقاومت است. رهبر معظم انقلاب در جهت مقابله با آثار مخرب تحریم‌های بین‌المللی و هم‌چنین برای پایداری و قوام کشور واژه "اقتصاد مقاومتی" را اولین بار در شهریور ماه سال ۱۳۸۹ در دیدار جمعی از کارآفرینان مطرح نمودند. در بهمن ماه سال ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی توسط ایشان به رؤسای قوای سه‌گانه و رئیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ابلاغ شد. در ادبیات اقتصادی چندین مفهوم در قرابت معنایی با اقتصاد وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها عبارت هستند از: تاب‌آوری اقتصادی، آسیب‌پذیری اقتصادی، همبستگی اقتصادی، ثبات اقتصاد کلان و ضدشکنندگی اقتصادی که هر کدام مبتنی بر یک تعریف مشخصی استوار شده‌اند و لزوماً جایگزینی مناسب برای اقتصاد مقاومتی و درک صحیحی از واژه مقاومت نیستند.

اقتصاد مقاومتی دارای اهداف مشخصی است که همه بخش‌های جامعه باید در جهت تحقق آن‌ها تلاش کنند. بنابراین، نظام بانکی نیز به عنوان رکن مهم اقتصاد مقاومتی، باید در جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی حرکت کند. برای بانکداری در اقتصاد مقاومتی می‌توان دو نقش اساسی تعریف کرد؛ از یک سو بانکداری یک صنعت در داخل اقتصاد است و از سوی دیگر این صنعت نقش اساسی به عنوان یک زیرساخت مهم در اقتصاد بر عهده دارد. از این‌رو بانکداری مقاومتی دارای دو بُعد است که در بُعد اول به استحکام درونی صنعت بانکداری

توجه می‌شود و در بُعد دوم به نقشی که بانکداری و بانک مقاومتی در مقاوم‌سازی و پشتیبانی از اقتصاد مقاومتی بر عهده دارد، پرداخته می‌شود؛ از بُعد اول به بانک مقاوم و از بُعد دوم به بانک مقاوم‌ساز تعبیر می‌شود. هم‌چنین، بانک مقاوم زمانی سودمند خواهد بود که بتواند در مقاوم‌سازی اقتصاد ایفای نقش نماید و در واقع نقش پشتیبانی خود از اقتصاد مقاومتی را به درستی ایفا کند. (سیفلو، ۱۳۹۵: ۶۴)

اما سؤال این است که چگونه می‌توان میزان مقاومت را در نظام بانکی اندازه‌گیری نمود تا نقاط ضعف و قوت بانک مقاوم و بانک مقاوم‌ساز تجلی یابد؟ به طور یقین لازم است، شاخص‌هایی برای طراحی مقاوم‌سازی نظام بانکی مورد استفاده قرار گیرند که هم از نظر علمی روش‌مند بوده و هم قابلیت سنجش را داشته و کمی‌پذیر باشند. لذا، این پژوهش درصدد است شاخص کمی و قابل سنجش برای مقاومت بانکی ارائه نماید و میزان مقاومت نظام بانکی در ایران را طی برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری نماید. بر این اساس در ابتدا مبانی نظری بیان می‌شود. در ادامه پیشینه تحقیق، روش تحقیق بیان و سپس در بخش دیگر، الگوی تحقیق برآورد می‌گردد. در انتها نیز جمع‌بندی و پیشنهادات ارائه می‌گردد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

مبانی نظری

«اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که ساخت درونی آن مقاوم و مستحکم است و با تغییرات مختلف در دنیا، متلاطم نمی‌شود. اقتصاد مقاومتی برای کشور ضروری است؛ چه تحریم باشد چه نباشد» (بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱). به گفته‌ی مقام معظم رهبری، «بانک‌ها باید در راستای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی حرکت کنند. ایشان در این زمینه فرموده‌اند: بانک‌ها می‌توانند نقش ایفا کنند؛ هم نقش کمک‌کننده و هم نقش تخریب‌کننده. این باید مورد توجه مسئولان ارشد بانکی کشور قرار گیرد. بعضی از بانک‌ها در سرتاسر کشور با شیوه‌های خاص برخی از بنگاه‌های اقتصادی کوچک و متوسط را به

تعطیلی کشاندند، نابود کردند. بانک‌ها باید برای اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی نقش مثبت ایفا کنند و خود را با این سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت برای اجرای آن‌ها تطبیق دهند» (بیانات مقام معظم رهبری در جمع زائران و مجاوران حرم رضوی در مشهد، (۱۳۸۶/۰۱/۰۱)).

با توجه به تحریم‌ها و تکانه‌های خارجی، در چند سال اخیر توجه ویژه‌ای به اقتصاد کشور شده است، به طوری که در سال ۱۳۸۹ «اقتصاد مقاومتی» توسط مقام معظم رهبری مطرح شد. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با هدف تأمین رشد پویا و بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست ساله ابلاغ گردید. یکی از نهادهای مهمی که می‌تواند در دستیابی به اقتصاد مقاومتی مؤثر باشد، بانک‌ها هستند که دستیابی به این مهم، مستلزم وجود یک نظام بانکی مقاومتی است. اما برای نهادینه کردن مفهوم مقاومت در عرصه بانکداری کشور، لازم است که مقاومت در نظام بانکی تبیین، شناسایی و در قالب شاخص‌های کمی، سنجش و برآورد شود تا بتوان به صورت مستمر مقاومت نظام بانکی رصد شود.

هم‌چنین، بر اساس بند ۴ از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخ‌گویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد و پیشگامی در تقویت بخش حقیقی اقتصاد به ویژه در راستای تقویت تولید ملی تأکید شده است. بنابراین مقاوم‌سازی بانک‌ها و حرکت بانک‌ها در مسیر اقتصاد مقاومتی باید به صورت جدی دنبال شود. (ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴: ۳۱)

با رصد و مطالعه ادبیات رایج اقتصادی این نتیجه به دست می‌آید که مفهوم اقتصاد مقاومتی نه تنها مفهومی جدید در کشور ما، بلکه دارای سابقه‌ای قابل ملاحظه در سایر کشورها است و شاهد بر این مدعا انواع الگوها و نظریه‌های جدید اقتصادی است که همگی به دنبال استحکام و مقاوم‌سازی مدل‌های خویش هستند. به طور کلی، چند مفهوم در قرابت با اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج احصا شده است که عبارت هستند از: تاب‌آوری اقتصادی^۱، آسیب‌پذیری

اقتصادی^۱، ضدشکنندگی اقتصادی^۲، هم‌بستگی اقتصادی^۳، ثبات اقتصاد کلان^۴، نیرومندی/ مقاوم بودن اقتصادی^۵ و امنیت اقتصادی^۶. (پیغامی و سلیمانی، ۱۳۹۶) در ادامه تعریف مختصری در مورد هر کدام از آن‌ها ارائه می‌شود:

الف- بریگوگلیو^۷ استدلال کرده است که تاب‌آوری اقتصادی می‌تواند در دو معنی (الف) توانایی اقتصاد برای جذب اثر شوک‌های اقتصادی خارجی و (ب) توانایی اقتصاد برای بی‌اثر کردن اثرات زیان‌بار چنین شوک‌هایی مورد استفاده قرار گیرد. (Briguglio, 2009: 5)

ب- بر اساس مطالعات گیلامونت^۸ آسیب‌پذیری اقتصادی به معنی ضربه دیدن (اثرپذیری منفی) از اتفاقات غیرقابل پیش‌بینی به‌طور کلی، و بالاخص مسائل اقتصادی است. (Guillaumont, 1991: 20)

ج- یک اقتصاد زمانی شکننده است که تکانه‌های بیرونی بتوانند به راحتی آن را از موقعیت در ظاهر متعادل و پیش‌رونده خارج کنند. (Hamel & Vallikangas, 2004: 357)

د- طبق مطالعات میلر^۹ همبستگی اقتصادی به دنبال ریشه‌دار کردن فعالیت‌های اقتصادی با ایجاد پایه‌های محکم، مشارکت و تعاون و اقدام متقابل است.

ه- اقتصادی با ثبات است که آسیب‌پذیری خود را نسبت به شوک‌های خارجی حداقل سازد و بتواند راه را برای یک رشد اقتصادی با ثبات باز نماید. (خلیلی عراقی و رمضانپور، ۱۳۸۰: ۴)

و- مقاوم بودن به صورت «توانایی یک سیستم برای مقابله با تغییرات به

1. Economic Vulnerability
2. Economic Anti-Fragility
3. Economic Solidarity
4. Macroeconomic Stability
5. Robustness of Institutions & Economies
6. Economic Security
7. Briguglio
8. Guillaumont
9. Miller

طوری که حالت با ثبات اولیه را حفظ کند» تعریف می‌شود؛ به طور خاص توانایی یک مدل اقتصادی برای آن که تحت فروض مختل، معتبر باقی بماند، مقاوم است. (پیغامی، سمیعی‌نسب و سلیمانی، ۱۳۹۴: ۳۸)

ز- امنیت اقتصادی عبارت است از آزادی از هر نوع ترس، شک و ابهام در بلااجرا ماندن تعهدات و مطالبات و در عین حال حصول اطمینان از برخورداری از ثمره فعالیت‌هایی که در زمینه تولید ثروت و توزیع و مصرف آن صورت می‌گیرد. امنیت اقتصادی، وضعیت باثباتی از شرایط و ساختار فعلی و افق معلوم و روشنی از آینده است که در آن فرد، جامعه، سازمان و دولت احساس رهایی از خطر کرده و به طور بهینه می‌تواند به تولید، توزیع و مصرف ثروت پردازند. (برومند و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۷)

هر کدام از این موارد، مبتنی بر معیار و مبانی خاصی طراحی شده‌اند و توجه به هر کدام منجر به شکل‌گیری شاخص مجزایی از مقاومت در نظام بانکی می‌شود. بنابراین لازم است بر اساس موانع و مشکلات موجود در نظام بانکی کشور، تحلیل عمیق و دقیق مقاومت در سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و شرایط سیاسی، اقتصادی کشور تعریف جامعی از مقاومت بانکی استخراج و بر اساس آن اقدام به شناسایی و طراحی متغیرهای تأثیرگذار و شکل‌دهنده و در نهایت طراحی شاخص مقاومت بانکی پرداخت.

همان‌طور که اشاره شد تمام بخش‌ها و زیربخش‌های اقتصادی باید در جهت تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی حرکت کنند، نظام بانکی نیز از این قاعده مستثنی نیست.

در این ادامه به بررسی مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی با توجه به سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی پرداخته می‌شود.

از جمله سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغ شده توسط مقام معظم رهبری که به «درون‌زایی» اشاره دارند، بند اول، ششم، نهم و هفدهم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی هستند که در زیر بیان می‌شوند.

بند اول: «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های

انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط»

بند ششم: «افزایش تولید داخلی نهاده‌ها و کالاهای اساسی (به‌ویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص»

بند نهم: «اصلاح و تقویت همه‌جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی»

بند هفدهم: «اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی» همان‌طور که از سیاست‌های فوق مشخص است، برای مقاوم‌سازی اقتصاد، اصلاح و تقویت زیرساخت‌های کشور بسیار مهم است. به عبارت دیگر، یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی «درون‌زایی» است.

بند دهم و یازدهم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به‌صورت زیر هستند: بند دهم: «حمایت همه‌جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

- تسهیل مقررات و گسترش مشوق‌های لازم
- گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت‌های مورد نیاز
- تشویق سرمایه‌گذاری خارجی برای صادرات
- برنامه‌ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل‌دهی بازارهای جدید، و تنوع‌بخشی پیوندهای اقتصادی با کشورها به ویژه با کشورهای منطقه
- استفاده از سازوکار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز
- ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف»

بند یازدهم: «توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور

انتقال فناوری‌های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج»
با توجه به این دو بند، مشخص است که ارتباط سازنده و متقابل با سایر کشورها از ویژگی‌های مهم اقتصاد مقاومتی به شمار می‌رود. بنابراین، مؤلفه دیگری که در اقتصاد مقاومتی مهم است، مؤلفه «برون‌گرایی» است.
«مردم‌محوری» یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی است که در بند اول سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به آن اشاره شده است.
بند اول: «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقای درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط»
بند دوم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز بیانگر مؤلفه «دانش‌بنیانی» در اقتصاد مقاومتی است.

بند دوم: «پیشسازی اقتصاد دانش‌بنیان، پیاده‌سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و سامان‌دهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقای جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش‌بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش‌بنیان در منطقه»

یکی دیگر از اهداف و مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی، برقراری عدالت در کشور یا همان «عدالت‌محوری» است که در بندهای زیر به آن اشاره شده است.
بند چهارم: «استفاده از ظرفیت اجرای هدفمندسازی یارانه‌ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و ارتقای شاخص‌های عدالت اجتماعی»

بند پنجم: «سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آن‌ها در ایجاد ارزش، به‌ویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقای آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه»
در بند بیستم سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی نیز به «فرهنگ جهادی» به

عنوان یکی از مؤلفه‌ها مهم اشاره شده است.

بند بیستم: «تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره‌وری، کارآفرینی، سرمایه‌گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه»

به طور کلی با توجه به سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌توان مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی را این‌گونه برشمرد: ۱- درون‌زایی ۲- برون‌گرایی ۳- عدالت‌محوری ۴- مردم‌محوری ۵- دانش‌بنیانی ۶- فرهنگ جهادی.

پیشینه تحقیق

در سطح جهانی مطالعات بسیاری در زمینه اقتصاد و نظام بانکی و سیستم مالی صورت گرفته است، اما با این وجود به‌طور دقیق و جزئی پژوهش‌های چندانی در مورد طراحی درجه مقاومت نظام بانکی صورت نگرفته است. اغلب پژوهش‌های صورت گرفته در سطح جهانی بر موضوعاتی مانند اقتصاد آسیب‌پذیر (شککننده)، تاب‌آوری اقتصادی، شاخص مقاومت سیستم مالی و مقایسه بانک‌های متعارف و غیرمتعارف در شرایط بحران مالی اشاره دارند.

هم‌چنین تاکنون به‌طور مستقیم در مورد شاخص‌های بانکداری مقاوم‌بنیان پژوهشی در داخل کشور صورت نگرفته است و به‌طور کلی اغلب پژوهش‌های انجام شده در این رابطه بر موضوعاتی نظیر اقتصاد مقاومتی، مفهوم شناسی بانکداری مقاومتی، نقش بانکداری مقاومتی در اقتصاد و اندازه‌گیری شاخص‌های اقتصاد مقاومتی متمرکز بوده است. با این حال، در برخی از پژوهش‌های زیر، مطالعاتی در مورد سنجش اقتصاد مقاومتی آورده شده است که اگرچه به‌طور مستقیم با عنوان تحقیق مرتبط نیست، اما با توجه به این‌که بانکداری مقاومتی بخشی از اقتصاد مقاومتی است، می‌توان از نتایج آن بهره برد. اگر چه مقاله سید نوارانی و دیگران که در ادامه آورده شده نسبت به سایر مطالعات تا حدودی به پژوهش حاضر نزدیک است، اما این پژوهش به ساخت شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی بر اساس دو گروه شاخه‌های شرعی و شاخه‌های اقتصادی با هدف سنجش کارایی بانکداری اسلامی اقدام کرده است، اما در پژوهش حاضر با هدف

سنجش مقاومت نظام بانکی اقدام به ساخت شاخص ترکیبی شده که برای این کار از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و بیانات مقام معظم رهبری بهره گرفته شده است. هم‌چنین در پژوهش حاضر کارایی تنها بخشی از مقاوم بودن نظام بانکی در نظر گرفته شده و در روش‌شناسی پژوهشی که برای ساخت شاخص ترکیبی در این مقاله استفاده شده است، شاخص‌سازی فقط محدود به ساختن شاخص نیست، بلکه پس از ساخت شاخص باید به ارزیابی شاخص ساخته شده پرداخت.

میرجلیلی و بزرگی (۱۳۹۷) در مقاله «بررسی شاخص ترکیبی تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴» به بررسی میزان تاب‌آوری اقتصاد ایران برای سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴ پرداخته‌اند. به این منظور در این مقاله، ابتدا برای محاسبه شاخص بومی تاب‌آوری اقتصاد ایران از روش شاخص‌سازی بریگوگلیو تبعیت شده است. مؤلفه‌های اصلی در این مقاله عبارت هستند از: موازنه بخش خارجی، کارایی بازارها، ثبات اقتصاد کلان و توسعه اجتماعی و حکمرانی. در مرحله اول تمام مؤلفه‌ها با توجه به اثرشان بر شاخص تاب‌آوری، به روش نرمال‌سازی ماکزیمم-مینیمم، معیار سنجش داده‌ها یکسان می‌شود. در مرحله بعد وزن برابر به تمام متغیرها داده می‌شود و در پایان شاخص تاب‌آوری با میانگین‌گیری ساده به دست می‌آید. نتایج نشان می‌دهد که شاخص تاب‌آوری اقتصاد ایران در انتهای دوره مورد بررسی (۱۳۹۳) با مقدار $0/62$ نسبت به ابتدای دوره (۱۳۸۴) با مقدار $0/27$ روندی افزایشی را پیموده است.

سیدنورانی و دیگران (۱۳۹۶) در مقاله خود تحت عنوان «طراحی شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی در ایران» اقدام به طراحی و معرفی شاخص ترکیبی جدیدی برای بانکداری اسلامی می‌کنند. آن‌ها برای این امر ابتدا شاخه‌های بانکداری اسلامی را در گروه شاخه‌های شرعی و شاخه‌های اقتصادی با مطالعه منابع مربوطه، شناسایی و تعیین می‌کنند. شاخه‌های شرعی عبارت هستند از: حذف ربا، قرض‌الحسنه، عدم ضرر و ضرار، فقدان غرر، فقدان اکل مال به باطل و رعایت اخلاق اسلامی. شاخه‌های اقتصادی نیز شامل: عدالت اقتصادی، تناسب بخش واقعی و بخش پولی، تسهیم ریسک و کارایی اقتصادی هستند. پس از تعیین

نماگرهای مربوط به هر مؤلفه، وزن هر یک از اجزای بانکداری اسلامی با روش دلفی و نظرسنجی از متخصصان تعیین می‌شود. سپس با توجه به بهینه بودن بازده (صفر تا یک) در محاسبه نماگرها تلاش می‌شود که تمام نماگرها به صورت نسبی در این بازه قرار داشته باشند تا شاخص نهایی نیز از این ویژگی برخوردار باشد. در گام پایانی برای محاسبه شاخص کل، شاخه‌های معرفی شده با توجه به وزن‌های آن‌ها با هم ترکیب می‌شوند و شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی به دست می‌آید.

سیفلو (۱۳۹۵) در پژوهش خود با عنوان «طراحی الگوی بانکداری مقاومتی با مطالعه موردی بانک نیازهای اساسی» به روش کتابخانه‌ای و توصیفی و با استفاده از نظریه تفکیک، الگوی بانکداری مقاومتی بر اساس نیازهای اقتصاد مقاومتی ارائه کرده است. در این پژوهش، مفهوم‌شناسی بانکداری مقاومتی در قالب دو مفهوم «بانک مقاوم» و «بانک مقاوم‌ساز» تشریح شده است و مبتنی بر الگوی تفکیک در بانکداری اسلامی، الگویی تفکیکی با سه نوع بانک نیازهای اساسی، توسعه‌ای و تجاری طراحی شده است. علاوه بر این، به عنوان جدیدترین نوع بانک، بانک نیازهای اساسی به صورت تفصیلی در سه محور منابع، مصارف و عملیات تشریح شده و نکات اجرایی در خصوص آن مورد بحث قرار گرفته است. مطابق با نتایج به دست آمده، بانکداری در اقتصاد مقاومتی دارای دو بعد است که بعد اول به استحکام درونی صنعت بانکداری و بنگاه اقتصادی بانک و بعد دوم به نقشی که بانکداری و بانک مقاومتی در مقاوم‌سازی و پشتیبانی از اقتصاد مقاومتی بر عهده دارد، مربوط می‌شود؛ از بعد اول به بانک مقاوم و از بعد دوم به بانک مقاوم‌ساز تعبیر می‌شود. هم‌چنین، چالش‌های اساسی که برای عملیاتی شدن بانکداری مقاومتی و به دست آوردن موفقیت لازم است، بیان شده است که عبارت هستند از: مشکل نظارت، ابهام در بازار و تعامل بین‌بانکی، نقش بانک مرکزی و ابزارها و روش‌های سیاست‌های پولی و سرمایه‌ها و منابع انسانی لازم.

بنابراین، به منظور عملیاتی شدن کل الگوی بانکداری مقاومتی، مناسب‌ترین

راه شروع از بانک نیازهای اساسی و توسعه آن به سایر انواع است؛ چه اینکه بانک‌های تجاری و توسعه‌ای تا حدودی در کشور وجود دارند، هرچند به دلایل مختلف از مأموریت‌ها و اهداف خود فاصله گرفته‌اند که با تفکیک آن‌ها، توفیق عمل به مأموریت‌ها و اهداف نیز بیشتر خواهد شد. هم‌چنین شرایط قانونی مذکور در قانون عملیات بدون ربا نیز باید متناسب با شرایط بانکداری مقاومتی و مقتضیات آن تغییر یابد و توسعه لازم در آن ایجاد شود.

خالقی (۱۳۹۵) در مقاله تحت عنوان «نقش نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی» با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و هم‌چنین روش کتابخانه‌ای و اسنادی ابتدا به مرور اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های کلی آن پرداخته است. سپس، مشخصات نظام بانکی در اقتصاد مقاومتی و اقدام بانک‌ها را بررسی کرده است. در نهایت، در این مقاله نتیجه‌گیری می‌شود که مشخصات نظام بانکی در اقتصاد مقاومتی به صورت زیر است:

۱- احیای مدیریت و روحیه‌ی جهادی در نظام بانکی

۲- یکپارچگی اتحاد و انسجام درون نظام بانکی

۳- خصوصی‌سازی و به‌سازی نظام بانکداری دولتی

۴- مقاوم‌سازی بانکداری الکترونیک در نظام بانکی

هم‌چنین، در این مقاله نتیجه‌گیری شده است که شبکه بانکی در دو محور استحکام درونی (ایجاد شرایط بانک مقاوم) و حمایت مقاومتی (ایجاد شرایط بانک مقاوم‌ساز) با مقاوم‌سازی مرتبط است.

بری، رایان و گرینهام^۱ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای تحت عنوان «شاخص مقاومت سیستم مالی» بیان می‌کنند که بحران سال ۲۰۰۸ یک سری ضعف در نظام مالی جهانی را برجسته کرده و تلاش برای طراحی مجدد و تنظیم سیستم باید بر روی تضمین قابلیت انعطاف‌پذیری تمرکز کند. در این پژوهش با استفاده از ادبیات علمی و سیاستی و مجموعه‌ای از مصاحبه‌های متخصصان، ابتدا تعریفی از انعطاف‌پذیری بیان شده است، سپس، عوامل مؤثر بر انعطاف‌پذیری سیستم مالی

---

1. Berry, Ryan & Greenham

برشمرده شده است. بر اساس نتایج به دست آمده، در این پژوهش، دو مفهوم اصلی انعطاف پذیری را بیان می‌شود: «توانایی یک سیستم برای بازگشت به وضعیت اولیه خود پس از تکانه» و «توانایی سیستم برای بازگشت به تعادل‌های مختلف». در پایان، هفت عامل کلیدی که بر انعطاف پذیری سیستم تأثیر می‌گذارد، بیان شده که عبارت هستند از:

۱- تنوع

۲- ارتباط و ساختار شبکه

۳- اندازه سیستم‌های مالی

۴- ترکیب دارایی

۵- ترکیب بدهی (نحوه تأمین مالی بانک‌ها)

۶- پیچیدگی و شفافیت

۷- نسبت بین دارایی‌های بانک‌ها و سرمایه‌های آن‌ها

فاروق و زهیر^۱ (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان «آیا بانک‌های اسلامی بیشتر در معرض خطرات مالی هستند؟» با استفاده از روش اسنادی و اطلاعات دقیق ترانزنامه‌های بانکی و وام‌های اعطایی بانک‌های پاکستان، به منظور بررسی رفتار تغییرات بانک‌های اسلامی و متعارف در یک بحران مالی که در طی سپتامبر تا اکتبر ۲۰۰۸ رخ داده است، استفاده کرده‌اند. در این پژوهش، مقاومت بانکی از جهت خطرات مالی در طی یک بحران مورد بررسی قرار گرفته است. آن‌ها با استفاده از داده‌های پاکستان که در آن هم بانک اسلامی و هم بانک متعارف وجود دارد، این بانک‌ها را در یک بحران مالی مقایسه کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که شعب بانک اسلامی کمتر مستعد برداشت سپرده‌ها در طول بحران مالی هستند و این شعب بیشتر در معرض بحران نقدینگی وام‌های جدید قرار می‌گیرند و در طول بحران مالی بیشتر وام می‌دهند و تصمیمات مربوط به اعطای وام آن‌ها نسبت تغییرات سپرده کمتر حساس است.

کراسن، لیانگ، پراتسایک و ژانگ^۱ (۲۰۱۴) در مقاله خود تحت عنوان «انعطاف‌پذیری سیستم بانکی» با استفاده از روش تحلیل محتوا به بررسی انعطاف‌پذیری سیستم بانکی و ویژگی‌های آن پرداخته‌اند. آنان در این پژوهش، تعریف جدیدی از انعطاف‌پذیری سیستم بانکی ارائه داده‌اند. این تعریف براساس تجزیه و تحلیل بین ثبات مالی و توانایی بانک‌ها در ارائه خدمات اقتصادی برای رسیدن به یک اقتصاد گسترده ارائه شده است. بنابراین، انعطاف‌پذیری سیستم بانکی عبارت است از؛ توانایی بانک در جذب تکانه‌ها بدون تکیه بر حمایت دولتی و هم‌چنین توانایی انجام وظایف اصلی اقتصادی خود که منجر به رشد اقتصادی پایدار می‌شود. در این پژوهش بیان شده است که می‌توان یک چارچوب قوی را ایجاد کرد که بتواند انعطاف‌پذیری سیستم بانکی را مورد سنجش قرار دهد. براساس نتایج به دست آمده، انعطاف‌پذیری سیستم بانکی به انعطاف‌پذیری بازار مرتبط است. بخش اصلی سیستم مالی عبارت هستند از: بانک‌ها، مؤسسات مالی غیربانکی و بازارهای مالی. از یک طرف، انعطاف‌پذیری بانکی به قدرت بازار مالی بستگی دارد. فقدان ثبات بازار مالی باعث ایجاد مشکلاتی در تأمین مالی در طول یک بحران شده و به توانایی‌های نهادها برای جذب تکانه‌ها آسیب می‌رساند. به طور دقیق‌تر، ثبات مالی سیستم بانکی تا حد زیادی بستگی به قابلیت‌های تأمین مالی بانک‌ها، به ویژه تأمین مالی کوتاه مدت دارد. از سوی دیگر، انعطاف‌پذیری بازار بستگی به سلامت بانک‌ها و عملکرد آن‌ها دارد. به طور کلی، بانک‌ها سازندگان مهم بازار هستند و نقدینگی را در بازار اوراق بهادار عرضه می‌کنند. هم‌چنین، نقدشوندگی می‌تواند توانایی بازارهای مالی را برای کارکرد درست و رفع نیازهای اقتصادی کاهش دهد.

روش‌شناسی پژوهش

روشی که سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD) برای ساخت شاخص‌های ترکیبی ارائه داده است دارای ۱۰ مرحله است. هر مرحله خود بی‌نهایت دارای اهمیت است، اما انسجام کل فرایند نیز اهمیتی برابر دارد. این ۱۰

1. Crossen, Liang, Protsyk & Zhang

مرحله عبارتند از (OECD, 2008): ۱- تدوین چارچوب نظری^۱، ۲- انتخاب مؤلفه‌ها و متغیرها^۲، ۳- جاگذاری داده‌های گمشده^۳، ۴- تحلیل چند متغیره^۴، ۵- استانداردسازی متغیرها^۵، ۶- وزن‌دهی و تجمیع^۶، ۷- تحلیل حساسیت^۷، ۸- بازگشت به جزئیات^۸، ۹- ارتباط با سایر شاخص‌ها^۹، ۱۰- معرفی و انتشار^{۱۰}

۱- تدوین چارچوب نظری: برای جلوگیری از تکرار مباحث بیان شده، آنچه که پیش‌تر در بخش چارچوب نظری به آن اشاره شد، برای این مرحله در نظر گرفته می‌شود.

۲- انتخاب مؤلفه‌ها و متغیرها: در این مرحله ابتدا یک تعریف از بانکداری مقاومتی در قالب مؤلفه‌های شش‌گانه اقتصاد مقاومتی ارائه می‌گردد؛ «بانکداری مقاومتی الگویی از تأمین مالی اسلامی است که با مشارکت مردم، ضمن صیانت نظام مالی در برابر تکانه‌های داخلی و خارجی بتواند با استفاده از سازوکار مادی و معنوی باعث استقرار عدالت اقتصادی، افزایش درون‌زایی و برون‌گرایی و رشد دانش بنیان اقتصاد ملی گردد».

سپس، انتخاب متغیرها براساس تحلیل محتوا و مؤلفه‌های شش‌گانه اقتصاد مقاومتی صورت گرفته تا ارتباط متغیرها با چارچوب نظری و تعریف بانکداری مقاومتی حفظ شود. بیان این نکته ضروری است که مؤلفه‌های موجود بر اساس بانکداری مقاومتی تعریف شده‌اند. ابتدا از هر یک از مؤلفه‌های اصلی یک تعریف ارائه می‌گردد و سپس نقش آن در نظام بانکی بررسی می‌شود.

-
1. Developing a Theoretical Framework
  2. Selecting Variables
  3. Missing Data
  4. Multivariate Analysis
  5. Multivariate Analysis
  6. Weighting and Aggregation
  7. Sensitivity Analysis
  8. Back to the Details
  9. Link to Other Variables
  10. Presentation and Dissemination

درون‌زایی در نظام بانکی

این شاخص در راهبرد اقتصاد مقاومتی گویای این مطلب است که رشد و پیشرفت اقتصادی در کشور بیشتر باید با تکیه بر منابع و ظرفیت‌های بسیار داخلی برنامه‌ریزی شود تا علاوه بر اینکه موجب رونق تولید و اشتغال می‌شود، سبب کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد از ناحیه تکانه‌ها و اختلالات خارجی گردد. (واعظ‌برزانی و دیگران، ۱۳۹۵: ۲۳)

بانک‌ها در ساختار داخلی خود با مسایل مختلفی روبه‌رو هستند که می‌توانند با تکیه بر ظرفیت‌های داخلی و همچنین مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح، در جهت کنترل آن‌ها عمل کنند. در این پژوهش، برای مقاوم‌سازی نظام بانکی در زمینه درون‌زایی، پنج زیرشاخص «کیفیت وام»، «ریسک اعتباری»، «ریسک نقدینگی»، «کفایت سرمایه» و «نسبت اهرمی» که مربوط به ساختار داخلی نظام بانکی و به نحوی مدیریت مخاطرات نظام بانکی است، در نظر گرفته شده است. دو زیرشاخص «سهم شبکه بانکی در تأمین مالی» و «استقلال نظام بانکی» نیز به‌عنوان زیرشاخص‌های مربوط به بانک مقاوم‌ساز در نظر گرفته شده‌اند. به نظر می‌رسد که هرچه سهم نظام بانکی در تأمین مالی بیشتر باشد، پشتیبانی نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی بیشتر می‌شود و اقتصاد کشور می‌تواند خود را در برابر تکانه‌ها مقاوم سازد. همچنین، نظام بانکی در صورت مستقل بودن و مصون بودن از نفوذ و فشارهای سیاسی، می‌تواند سیاست‌های پولی مناسبی را اعمال کند و به مقاوم‌سازی اقتصاد کمک کند.

برون‌گرایی در نظام بانکی

برون‌گرایی در اقتصاد به روند هم‌گرایی کشورها به بازارهای جهانی به لحاظ حجم تجارت جهانی در کالا و خدمات، سرمایه‌گذاری در سبد سرمایه‌ای بین‌المللی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی برمی‌گردد. (سلیمانی و سید حسین‌زاده یزدی، ۱۳۹۵: ۱۰۴)

برون‌گرایی یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم اقتصاد مقاومتی است که نظام بانکی نیز باید همانند سایر نهادهای دیگر در جهت تحقق آن حرکت کند. در همین

جهت «حجم دارایی های خارجی» و «حجم سپرده های ارزی» با توجه به این که به نوعی به ارتباط با کشورهای خارجی مربوط می شود و همچنین، صادرات و واردات نیز به روند همگرایی کشورها با بازارهای جهانی برمی گردد به عنوان زیرشاخص های برون گرایی انتخاب شده اند.

عدالت در نظام بانکی

از دیدگاه علم اقتصاد مرسوم، جوامع در دو موضع می توانند به عدالت بیندیشند: نخست هنگام تخصیص مواهب و امکاناتشان به نیازها و امیال خود و دوم هنگام توزیع پیامدها و نتایج آن تخصیص بین اعضای جامعه. فرض کنیم عوامل اصلی هرگونه تولید در جامعه، سرمایه، نیروی انسانی، زمین و مواد اولیه طبیعی باشد؛ هر جامعه ای مقدار معینی از این عوامل را در دست دارد. اما در مقابل هر جامعه به مقدار بی شماری کالا و خدمت هم نیازمند است. این که این عوامل اولیه تولید برای تولید کالاها و خدمات مختلف به گونه ای عادلانه تخصیص یابد را «عدالت تخصیصی» نام نهاده اند. از سوی دیگر زمانی که کالاها و خدمات در جامعه تولید می شوند، اینکه آن ها به گونه ای عادلانه میان اعضای جامعه توزیع شوند را «عدالت توزیعی» نام نهاده اند. (رنانی و باستانی فر، ۱۳۸۶: ۲۹۰-۲۸۹)

نظام بانکی نیز مانند سایر بخش های اقتصادی باید در زمینه تحقق عدالت اقتصادی اقدام کند. یکی از چالش هایی که در توزیع منابع بانکی وجود دارد این است که بخش های مختلف اقتصادی از جمله: خدمات، صنعت و معدن، بازرگانی، مسکن و کشاورزی متناسب با اهمیت و نقش آن ها در پیشرفت و توسعه اقتصادی کشور به ویژه در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی، از شبکه بانکی تسهیلات دریافت نمی کنند. (گزارش کمیسیون بازار پول و سرمایه، ۱۳۹۵: ۱۰) بنابراین، نظام بانکی باید هم در زمینه عدالت تخصیصی و هم عدالت توزیعی وارد عمل شود و وظیفه خود را به نحو احسن انجام دهد. یکی از مشکلات نظام بانکی، تخصیص منابع بانکی است. براساس مؤلفه عدالت محوری اقتصاد مقاومتی باید این تخصیص به صورت عادلانه صورت گیرد، زیرا در صورتی که این تخصیص به صورت عادلانه باشد، هر یک از بخش های اقتصادی با توجه به اهمیت و ارزش افزوده ای

که در اقتصاد دارند، منابع بانکی به آن‌ها تخصیص داده می‌شود. بنابراین در این پژوهش، «تخصیص عادلانه منابع بانکی» به‌عنوان یکی از زیرشاخص‌های مؤلفه عدالت اقتصادی انتخاب شده است. یکی دیگر از مباحث مهم نظام بانکی، تسهیلاتی است که به هر یک از استان‌ها اعطا می‌شود که این امر باید به صورت عادلانه انجام گیرد. نظام بانکی می‌تواند عوامل مختلفی را در نظر بگیرد تا تسهیلات بین استان‌های کشور را به صورت عادلانه توزیع کند. در این پژوهش، توزیع تسهیلات بین استان‌ها بر مبنای سهم جمعیت هر استان از کل جمعیت کشور در نظر گرفته شده است. زیرشاخص دیگری که برای مؤلفه عدالت اقتصادی در نظر گرفته شده «توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی» است. بانک با مدیریت صحیح درآمد و هزینه‌های خود می‌تواند کارایی خود را افزایش داده و هم‌چنین در جهت مقاوم ساختن خود گام بردارد. یکی از اقدامات مهم در این زمینه، برقراری عدالت میان سود سپرده‌ها و سود تسهیلات است، به این معنی که باید یک ارتباط منطقی و معقول بین این دو توسط نظام بانکی تعریف شود. یکی دیگر از مشکلات نظام بانکی، تسلط بخش دولتی بر بخش خصوصی یا غیردولتی در دریافت تسهیلات است. این امر که به معنی فشار زیاد دولت بر شبکه بانکی است، منجر به کاهش اعطای تسهیلات به بخش غیردولتی خواهد شد. بنابراین، نظام بانکی باید در این زمینه عدالت را بین این دو بخش برقرار سازد. به این منظور، دو زیرشاخص «تسهیلات اعطایی به بخش دولتی» و «تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی» نیز برای مؤلفه عدالت اقتصادی انتخاب شده‌اند.

روحیه جهادی در نظام بانکی

روحیه جهادی در حقیقت چیزی فراتر از انگیزه‌های سازمانی یا سود شخصی است. وقتی روحیه جهادی بر کاری حاکم شود، دیگر فرد یا سازمان خود را در چارچوب بخش‌نامه‌ها و وظایف تعیین شده اداری و یا سود شخصی‌اش نمی‌سنجد و به صورت طبیعی در آن قالب محدود نیز عمل نمی‌کند، در چنین شرایطی افراد تنها به هدف می‌اندیشند و تا رسیدن به آن دست از تلاش برنمی‌دارند. (دهقان‌پور و دیگران، ۱۳۹۴: ۵۹)

رویکرد جهادی در نظام بانکی به این معنی است که علاوه بر تلاش و کوشش جدی برای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی، نظام بانکی نباید فقط سود اقتصادی را در نظر بگیرد و منافع اجتماعی را نیز در نظر بگیرد. به عبارت دیگر، نظام بانکی می‌تواند در برخی موارد، از بخشی از سود خود چشم‌پوشی کرده و در عوض در جهت منافع ملی حرکت کند.

در این پژوهش برای مؤلفه فرهنگ جهادی دو زیرشاخص «مالیات بر سود» و «تسهیلات قرض‌الحسنه» در نظر گرفته شده است. با اعمال مالیات بر سود، نظام بانکی و سپرده‌گذاران از بخشی از سود خود صرف نظر کرده که با مالیاتی که بر سود تعلق می‌گیرد، می‌توان آن را در جهت مقاوم‌سازی و آبادانی کشور به کار گرفت. در زیرشاخص «تسهیلات قرض‌الحسنه» نیز با توجه به این که نظام بانکی هیچ سودی از دریافت‌کنندگان تسهیلات دریافت نمی‌کند، با این کار برای تحقق مؤلفه فرهنگ جهادی اقدام کرده و می‌تواند در جهت مقاوم‌سازی خود گام بردارد.

دانش‌بنیانی در نظام بانکی

رهبر معظم انقلاب می‌فرماید: «گفتیم اقتصاد مقاومتی، اقتصاد دانش‌بنیان است یعنی از پیشرفت‌های علمی استفاده می‌کند، به پیشرفت‌های علمی تکیه می‌کند، اقتصاد را بر محور علم قرار می‌دهد؛ اما معنای آن این نیست که این اقتصاد منحصر به دانشمندان است و فقط دانشمندان می‌توانند نقش ایفا کنند در اقتصاد مقاومتی؛ نخیر، تجربه‌ها و مهارت‌ها - تجربه‌های صاحبان صنعت، تجربه‌ها و مهارت‌های کارگرانی که دارای تجربه و مهارتند - می‌تواند اثر بگذارد و می‌تواند در این اقتصاد نقش ایفا کند».

رهبر معظم انقلاب تأکید کرده‌اند که «اگر شرکت‌های دانش‌بنیان جدی گرفته شوند و از توسعه کمی و کیفی آن‌ها حمایت شود، به واسطه ثروت‌آفرینی از طریق علم، اقتصاد کشور به شکوفایی حقیقی خواهد رسید». همان‌گونه که مشخص است شرکت‌های دانش‌بنیان نقش بسیار مهمی در شکوفایی اقتصاد کشور دارند. نظام بانکی با تأمین مالی و اعطای تسهیلات مناسب از نظر کمیت و کیفیت به شرکت‌های دانش‌بنیان می‌تواند نقش مهمی را در این زمینه ایفا کند.

طبق تعریف سازمان اقتصادی همکاری و توسعه (OECD)، اقتصاد دانش‌بنیان اقتصادی است که بر اساس تولید، توزیع و کاربرد دانش و اطلاعات شکل گرفته و سرمایه‌گذاری در دانش و صنایع دانش‌بنیان مورد توجه خاص قرار می‌گیرد. بنابراین با توجه به این‌که بانکداری الکترونیکی بر اساس دانش و کاربرد اطلاعات شکل گرفته، در این پژوهش تعداد ATMها و تراکنش‌های الکترونیکی نیز به عنوان بانکداری الکترونیکی و هم‌چنین زیرشاخص دانش‌بنیانی در نظر گرفته شده است.

مردم‌محوری در نظام بانکی

اقتصاد زمانی واجد توان پایداری و مقاومت فوق‌العاده می‌گردد که محوریت آن توده‌های مردمی باشند. مقصود از مردمی کردن اقتصاد در گام اول، حساس کردن مردم به اقتصاد و سپس درگیر نمودن آنان به عنوان مصرف‌کننده‌ای فعال در اقتصاد است. در گام‌های بعدی درگیر کردن مردم به عنوان تولیدکننده و توزیع‌گر فعال و مهم‌تر از همه دخالت دادن مردم در توسعه کشور و رقم زدن توسعه مشارکتی قرار دارد که بسیار وسیع‌تر از دخالت دادن صرف سرمایه‌های مردم در اقتصاد است که از طریق اصل ۴۴ قانون اساسی باید تحقق بیابد و اعم از حضور و مشارکت مردمی در اقتصاد نیز می‌باشد، اما نباید مردمی کردن اقتصاد را به آن تقلیل داد. (حسین‌پور و صدیقی، ۱۳۹۷: ۲۷)

یکی دیگر از مؤلفه مهم اقتصاد مقاومتی، مردم‌محوری است که به معنی مشارکت مردم در اقتصاد است. به طور معمول مردم بخشی از دارایی و پول‌های نقد خود را در بانک پس‌انداز می‌کنند که به این صورت بخشی از تأمین مالی نظام بانکی توسط سپرده‌ها و پس‌اندازهای مردم انجام می‌گیرد، به همین منظور در این پژوهش، حضور مردم در تأمین مالی به عنوان زیر شاخص مردم‌محوری در نظر گرفته شده است که در این زمینه نظام بانکی می‌تواند با شفاف‌سازی صورت‌های مالی خود و سایر روش‌ها مردم را به مشارکت در تأمین مالی و سپرده‌گذاری در بانک تشویق کند. هم‌چنین مردم می‌توانند به تعهداتی که نسبت به بانک در زمینه پرداخت تسهیلاتی که به آن‌ها اعطا شده، عمل نمایند که در پژوهش حاضر،

زیرشاخص اخلاق اسلامی (وفای به عهد) در نظر گرفته شده است. بیان این نکته ضروری است که به منظور محاسبه و کمی سازی زیرشاخص ها از سایر مطالعاتی که از این شاخص ها استفاده کرده اند استفاده شده است. هم چنین برای کمی سازی زیرشاخص هایی که توسط پژوهش گر پیشنهاد شده اند، از نظرات و پیشنهادات کارشناسان استفاده شده است. در جدول زیر، متغیرهای (زیرشاخص ها) انتخاب شده مربوط به هر مؤلفه آورده شده است.

جدول ۱. مؤلفه ها و متغیرهای موثر در نظام بانکی

مؤلفه مربوطه	متغیر یا زیرشاخص
عدالت اقتصادی	توزیع بهینه منابع بین بخش های اقتصادی (موسویان و ابراهیمی، ۱۳۹۲)
	توزیع استانی تسهیلات (پیشنهاد پژوهش گر)
	توزیع عادلانه درآمد و هزینه های بانکی (موسویان و ابراهیمی، ۱۳۹۲)
	تسهیلات اعطایی به بخش دولتی (پیشنهاد پژوهش گر)
مردم محوری	تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی (پیشنهاد پژوهش گر)
	حضور مردم در تأمین مالی (پیشنهاد پژوهش گر)
دانش بنیانی	اخلاق اسلامی (وفای به عهد) (سید نورانی و دیگران، ۱۳۹۶)
	کمیت تسهیلات اعطایی به شرکت های دانش بنیان (پیشنهاد پژوهش گر)
	کیفیت تسهیلات اعطایی به شرکت های دانش بنیان (پیشنهاد پژوهش گر)
	تعداد ATM (Kumar and Chand Yadav, 2013)
فرهنگ جهادی	تراکشی های الکترونیکی (پیشنهاد پژوهش گر)
	مالیات بر سود سپرده ها (پیشنهاد پژوهش گر)
برون گرایی	نسبت تسهیلات قرض الحسنه به کل تسهیلات (پیشنهاد پژوهش گر)
	حجم دارایی های خارجی (پیشنهاد پژوهش گر)
	سپرده های ارزی (پیشنهاد پژوهش گر)
	اعتبارات اعطایی جهت صادرات (پیشنهاد پژوهش گر)
درون زایی	اعتبارات اعطایی جهت واردات استراتژیک (پیشنهاد پژوهش گر)
	سهم شبکه بانکی در تأمین مالی (پیشنهاد پژوهش گر)
	کیفیت وام (خوش طینت و دیگران، ۱۳۹۴)
	ریسک نقدینگی (خوش طینت و دیگران، ۱۳۹۴)
	کفایت سرمایه (بال ۳)
	نسبت اهرمی (بال ۳)
	ریسک اعتباری (مهرآرا و مهران فر، ۱۳۹۲)
استقلال بانک مرکزی (جعفری صمیمی و درخشانی درآبی، ۱۳۹۴)	

منبع: یافته های پژوهش

۳- جاگذاری داده های گمشده: داده های گمشده اغلب مانع تدوین یک شاخص ترکیبی قدرتمند می شوند. منظور از داده های گمشده، داده هایی است که در بازه

زمانی مورد نظر پژوهش برای متغیر (زیرشاخص) انتخاب شده موجود نباشد و یا به طور کلی متغیر ساخته شده جدید فاقد داده است. با توجه به این‌که یکی از اهداف این پژوهش، سنجش مقاومت نظام بانکی در طول پنج برنامه توسعه است، بنابراین برای هر یک از متغیرها (زیرشاخص‌ها) داده‌های سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۴ مورد نیاز است که ممکن است برخی از داده‌ها در دسترس نباشند و یا به طور کلی برای برخی از متغیرهای ساخته شده جدید، داده موجود نباشد. در مواجهه با داده‌های گمشده به دو صورت برخورد می‌شود. در مواجهه با داده‌های یک متغیر یا زیرشاخص که داده‌های آن به طور کامل در دسترس نیستند یا به صورت سرانگشتی بیش از ۳۰ درصد داده‌ها موجود نیستند، روش حذف متغیر انتخاب می‌شود، به این صورت که متغیر مورد نظر از تحلیل خارج می‌شود، زیرا با توجه به این‌که بیش از ۳۰ درصد داده‌ها موجود نیستند، در صورت جاگذاری آن‌ها نمی‌توان به نتایج به دست آمده استناد کرد، به عبارت دیگر، داده‌های به دست آمده غیرواقعی هستند که از طریق داده‌سازی به دست آمده‌اند. هم‌چنین، اگر داده‌های گمشده کمتر از ۳۰ درصد کل داده‌های آن متغیر باشند، از روش جاگذاری رگرسیونی استفاده می‌شود. در جاگذاری رگرسیونی، داده‌های گمشده با رگرسیون به دست می‌آید و جایگزین می‌شود. در این روش، متغیر وابسته رگرسیون، متغیر مربوط به داده گمشده و متغیر مستقل (متغیر توضیح‌دهنده) مربوط به داده گمشده است. در این مرحله داده‌های گمشده با استفاده از نرم‌افزار SPSS جاگذاری می‌شوند.

متغیرهای حذف شده در این پژوهش عبارتند از: توزیع استانی سپرده‌ها، اخلاق اسلامی، کمیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان، کیفیت تسهیلات اعطایی به شرکت‌های دانش‌بنیان، مالیات بر سود سپرده‌ها، اعتبارات اعطایی جهت واردات استراتژیک، سهم شبکه بانکی در تأمین مالی، سپرده‌های ارزی، کفایت سرمایه و نسبت اهرمی. هم‌چنین، برای متغیر دارای داده گمشده «کیفیت وام» از روش جاگذاری رگرسیونی استفاده شده است.

۴- تحلیل چندمتغیره: در این مرحله ارتباط متغیرها (زیرشاخص‌ها) با یکدیگر

و با شاخص نهایی یعنی مقاومت بانکی بررسی می‌شود. برای این کار متغیرهای انتخاب شده بر اساس یک روش سلسله مراتبی مرتب شده‌اند. این دسته‌بندی که با مشورت و نظرات خبرگان انجام گرفته، در چهار لایه که به ترتیب عبارت هستند از: «مؤلفه‌های اصلی»، «مؤلفه‌های فرعی»، «شاخص‌های عملیاتی» و «نماگرها» خلاصه شده است.

۵- استانداردهای متغیرها: از آنجا که متغیرهای (زیرشاخص‌های) مختلف به صورت معمول واحدهای اندازه‌گیری متفاوتی دارند، قبل از تجمیع باید به نحوی به یک واحد یکسان تبدیل شوند. در این پژوهش برای استانداردسازی از روش مینیمم-ماکزیم استفاده شده است. این روش با یک دامنه مشابه و یکسان (۰ و ۱) به بیانگرها، آن‌ها را استاندارد می‌کند. در این روش، در صورتی که جهت آن بیانگر مثبت باشد، یعنی افزایش آن بیانگر، بهتر باشد، برای استانداردسازی از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$\text{رابطه (۱)} \quad \frac{\text{Min} - \text{مقدار واقعی}}{\text{Max} - \text{Min}}$$

هم‌چنین، اگر جهت بیانگر منفی باشد، یعنی کاهش آن بهتر باشد، از فرمول زیر استفاده می‌شود:

$$\text{رابطه (۲)} \quad \frac{\text{مقدار واقعی} - \text{Max}}{\text{Max} - \text{Min}}$$

۶- وزن‌دهی و تجمیع: زمانی که از یک مبنای نظری برای تدوین یک شاخص ترکیبی استفاده می‌شود، وزن‌ها اثر مهمی بر شاخص نهایی خواهند داشت. به همین منظور در این پژوهش، برای مشخص کردن وزن مؤلفه‌های اصلی و مؤلفه‌های فرعی بر اساس فرایند تحلیل سلسله مراتبی که تکنیکی متداول برای تصمیم‌گیری‌های چند معیاره محسوب می‌شود، استفاده می‌شود. این روش ارزیابی، از طریق مقایسه‌های زوجی و توزیع پرسش‌نامه بین متخصصان و کارشناسان حوزه پولی و بانکی انجام می‌گیرد و از شرکت‌کنندگان درخواست می‌شود اهمیت هر یک از مؤلفه‌های اصلی و فرعی را نسبت به یکدیگر براساس جدول «ترجیحات توماس ال ساعتی» بیان کنند. سپس، نتایج به‌دست آمده از

پرسش‌نامه‌ها وارد نرم‌افزار Expert Choice می‌شوند که وزن هر یک مؤلفه‌ها مشخص گردد. در مرحله بعد، برای وزن‌دهی لایه بعدی یعنی شاخص‌های عملیاتی بر اساس نتیجه‌ای که در مرحله قبل به دست آمده، وزن یکسانی به هر یک از شاخص‌های عملیاتی مربوط به مؤلفه فرعی خود داده می‌شود. بعد از وزن‌دهی لازم است تا متغیرها با هم تجمیع گردند و شاخص ترکیبی نهایی حاصل شود. در این پژوهش، برای تجمیع بیانگرهای استاندارد شده و وزن داده شده از روش تجمیع خطی استفاده می‌شود.

۷- تحلیل حساسیت: تحلیل حساسیت، به مطالعه تأثیرپذیری متغیرهای خروجی از متغیرهای ورودی یک مدل یا شاخص گفته می‌شود. در این پژوهش، به منظور انجام تحلیل حساسیت شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی، روش وزن‌دهی با استفاده از جداول وزنی مورد بررسی قرار گرفته می‌شود.

۸- بازگشت به جزئیات: شاخص‌های ترکیبی نقطه شروع تحلیل هستند. آن‌ها علاوه بر این که به عنوان چکیده بیانگرها برای هدایت سیاست‌ها به کار می‌روند، می‌توانند به صورت شاخص‌های فرعی و یا بیانگرهای منفرد که از تجزیه شاخص اصلی به دست می‌آیند نیز کاربرد داشته باشند. اهمیت این مرحله به این خاطر است که عملکرد کشور(ها) را در سطح بیانگرها بررسی شود تا مشخص شود که نتایج شاخص از چه عواملی ناشی می‌شود.

۹- ارتباط با سایر شاخص‌ها: شاخص‌های ترکیبی اغلب مفاهیمی را اندازه‌گیری می‌کنند که با پدیده‌های قابل اندازه‌گیری و شناخته شده‌ی دیگری ارتباط دارند.

با توجه به این که شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی ارائه شده، یک شاخص جدید است و متغیرهای زیادی در ایجاد آن نقش دارند، ممکن است که بررسی ارتباط آن با سایر متغیرها چندان علمی به نظر نرسد، به همین دلیل این مرحله از مراحل ده‌گانه روش OECD در این پژوهش مورد بررسی قرار نمی‌گیرد.

۱۰- معرفی و انتشار: شیوه‌های ارائه و معرفی شاخص‌های ترکیبی از اهمیت بسیاری برخوردار هستند. شاخص‌های ترکیبی باید قادر باشند به آسانی و به طور

دقیق با تصمیم‌سازان و استفاده کنندگان آن ارتباط برقرار کنند.

یافته‌های پژوهش

همان‌طور که بیان شد وزن‌دهی مؤلفه‌های اصلی و فرعی، بر اساس روش مقایسات زوجی و توزیع پرسشنامه انجام گرفته است. بر همین اساس پس از توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه‌ها، اطلاعات آن‌ها وارد نرم‌افزار Expert Choice می‌شود تا وزن مؤلفه‌های اصلی و فرعی مشخص گردد. نتایج به دست آمده از طریق نرم‌افزار در شکل‌های زیر نمایش داده شده است.

شکل ۱. وزن‌دهی غیر یکسان مؤلفه‌های اصلی بر حسب میزان تأثیرگذاری بر مقاومت بانکی

Priorities with respect to:
Goal: Resilience in Banking System

منبع: یافته‌های پژوهش

این نتایج حاکی از آن است که از منظر خبرگان مؤلفه‌های «عدالت اقتصادی» و «درون‌زایی» در جهت افزایش مقاومت نظام بانکی دارای اهمیت بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌های اصلی هستند.

شکل ۲. وزن‌دهی غیر یکسان مؤلفه‌های فرعی عدالت اقتصادی

Priorities with respect to:
Goal: Edalat

منبع: یافته‌های پژوهش

از نظر خبرگان، مؤلفه فرعی «تخصیص عادلانه منابع بانکی» در تحقق عدالت اقتصادی دارای اهمیت بیشتری نسبت به «توزیع عادلانه منابع بانکی» است.

شکل ۳. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی برون‌گرایی

Priorities with respect to:
Goal: Boroon Geraei

modiriyate khareji	.693	
Hemayat Az saderat Va Varedat	.307	
Inconsistency = 0. with 0 missing judgments.		

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج به‌دست آمده، «مدیریت دارایی‌ها و بدهی‌های خارجی» در تحقق برون‌گرایی اهمیت بیشتری نسبت «حمایت از صادرات و واردات» دارد.

شکل ۴. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی درون‌زایی

Priorities with respect to:
Goal: Daroon Zaei

Sahme Shabakeh Banki	.265	
Modiriyate Mokhaterat	.606	
Solteh Maghame Mali	.129	
Inconsistency = 0.05 with 0 missing judgments.		

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به شکل فوق که حاصل نظرات خبرگان است، مؤلفه فرعی «مدیریت مخاطرات» در تحقق «درون‌زایی» اهمیت بیشتری نسبت به سایر مؤلفه‌های فرعی دارد.

شکل ۵. وزن‌دهی غیریکسان مؤلفه‌های فرعی دانش‌بنیانی

Priorities with respect to:
Goal: Danesh Bonyani

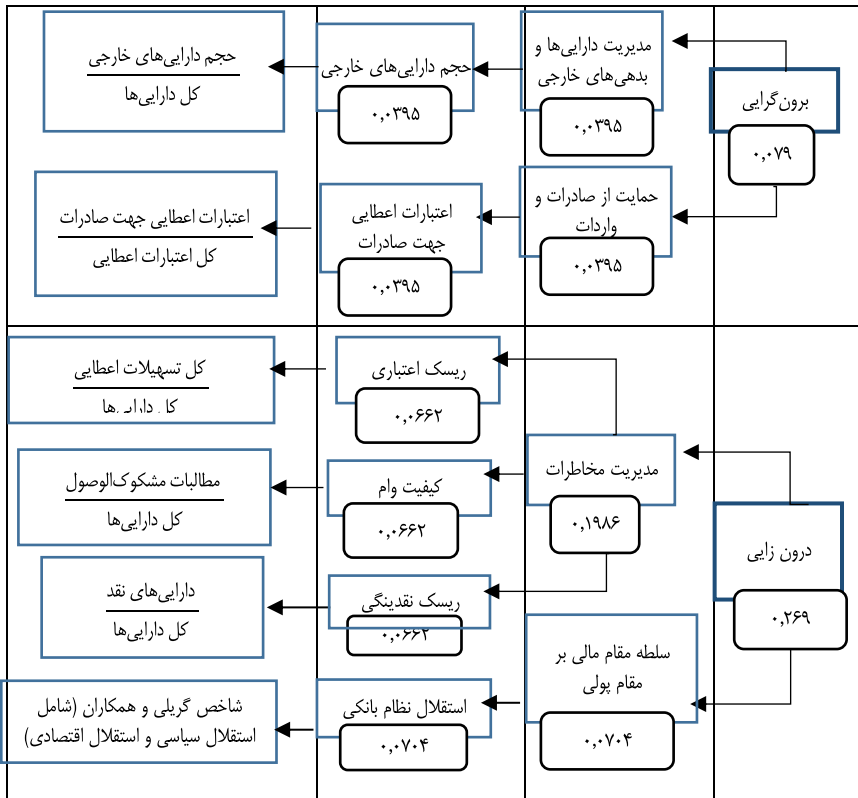
Hemayate Sherakathaye Danesh Bonyan	.500	
Bankdari Electronic	.500	
Inconsistency = 0. with 0 missing judgments.		

منبع: یافته‌های پژوهش

با توجه به نتایج به دست آمده، مؤلفه‌های فرعی «حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان» و «بانکداری الکترونیکی» در تحقق مؤلفه اصلی «دانش‌بنیانی» در نظام بانکی، دارای اهمیت یکسانی هستند. به‌منظور جلوگیری از طولانی شدن بحث، نتایج حاصل از تحلیل چند متغیره و وزن‌دهی در جدول زیر بیان می‌گردد.

جدول ۲. دسته‌بندی و وزن‌دهی متغیرها (زیرشاخص‌ها)

مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی	شاخص عملیاتی	نماگر(ها)
عدالت اقتصادی ۰,۲۸۸	توزیع عادلانه منابع بانکی ۰,۰۹۶۰	توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی ۰,۰۹۶۰	سود تسهیلات - سود سپرده‌ها نرخ سود سپرده‌ها نرخ تورم
	تخصیص عادلانه منابع بانکی ۰,۱۹۲۰	توزیع بهینه منابع بین بخش‌های اقتصادی ۰,۰۶۴	سهم بخش کشاورزی از اعتبارات بانکی سهم بخش کشاورزی از GDP سهم بخش صنعت از اعتبارات بانکی سهم بخش صنعت از GDP سهم بخش خدمات از اعتبارات بانکی سهم بخش خدمات از GDP
		تسهیلات اعطایی به بخش دولتی ۰,۰۶۴	تسهیلات بانکی به بخش دولتی کل دارایی‌ها
	تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی ۰,۰۶۴	تسهیلات غیردولتی به بخش کل دارایی‌ها	
مردم محوری ۰,۱۳۳	همکاری و مسئولیت‌پذیری جامعه ۰,۱۳۳	حضور مردم در تأمین مالی ۰,۱۳۳	حجم سپرده‌های قرض‌الحسنه حجم کل سپرده‌ها
دانش بنیانی ۰,۱۰۸	بانکداری الکترونیکی ۰,۱۰۸	تعداد ATM ۰,۰۵۴	تعداد ATMها کل دارایی‌ها
		تراکنش‌های الکترونیکی ۰,۰۵۴	کل تراکنش‌های الکترونیکی کل دارایی‌ها
فرهنگ جهادی ۰,۱۲۳	منافع اجتماعی ۰,۱۲۳	نسبت تسهیلات قرض‌الحسنه به کل تسهیلات ۰,۱۲۳	کل تسهیلات قرض‌الحسنه اعطایی میزان کل تسهیلات اعطایی

منبع: یافته‌های پژوهش

حال باید شاخص‌های عملیاتی تجمیع شوند تا شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی حاصل شود. در این پژوهش، از روش تجمیع خطی استفاده شده که به صورت زیر است؛

$$BRI = \sum_{q=1}^Q w_q \cdot I_q \quad \text{رابطه (۳)}$$

With $\sum w_q = 1$ and $0 \leq w_q \leq 1$

BRI: شاخص مقاومت بانکداری اسلامی

w_q : وزن مرتبط با شاخص عملیاتی q

I_q : مقدار استاندارد شده شاخص عملیاتی q

در فرایند تجمیع، شاخص‌های عملیاتی با پارامترهای زیر نمایش داده

می‌شوند:

جدول ۳. نشانه‌گذاری شاخص‌های عملیاتی

پارامتر	شاخص‌های عملیاتی	پارامتر	شاخص‌های عملیاتی
GF	تسهیلات اعطایی به بخش دولتی	OD	توزیع بهینه منابع بین بخش‌های اقتصادی
NF	تسهیلات اعطایی به بخش غیردولتی	FD	توزیع عادلانه درآمد و هزینه‌های بانکی
LQ	کیفیت وام	F	حضور مردم در تامین مالی
ATM	تعداد ATM	GB	تسهیلات قرض‌الحسنه
ET	تراکنش‌های الکترونیکی	FA	حجم دارایی‌های خارجی
LR	ریسک نقدینگی	X	اعتبارات اعطایی جهت صادرات
CR	ریسک اعتباری	IB	استقلال نظام بانکی

منبع: یافته‌های پژوهش

شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی با وزن‌دهی براساس مقایسات زوجی به صورت زیر است؛

$$BRI = 0,0960(FD) + 0,064(OD + GF + NF) + 0,133(F) + 0,054(ATM + ET) + 0,123(GB) + 0,0704(IB) + 0,0395(FA + X) + 0,0662(CR + LQ + LR)$$

رابطه (۴)

حال که شاخص ترکیبی مقاومت بانکداری اسلامی طراحی گردید، با استفاده از آن درجه مقاومت بانکی در نظام جمهوری اسلامی ایران در طول برنامه‌های اول تا پنجم توسعه اندازه‌گیری می‌شود، سپس، مراحل بعدی روش OECD مورد بررسی قرار می‌گیرد.

جدول ۴. میزان مقاومت بانکی در سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۹۴

سال	برنامه‌های توسعه	مقاومت نظام بانکی (BRI)
۱۳۶۸	برنامه اول توسعه	۰,۴۲۸۴۴۰۹۹۶
۱۳۶۹		۰,۳۵۹۹۳۶۵۵
۱۳۷۰		۰,۲۲۰۲۶۲۸۷۱
۱۳۷۱		۰,۲۶۴۰۳۳۶۱
۱۳۷۲		۰,۳۷۵۰۶۳۳۵
۱۳۷۳		۰,۴۱۰۸۴۵۴۰۳
۱۳۷۴	برنامه دوم توسعه	۰,۳۸۰۲۸۸۸۶۱
۱۳۷۵		۰,۴۲۰۹۸۰۵۷۲
۱۳۷۶		۰,۴۲۵۱۱۰۳۳۱
۱۳۷۷		۰,۴۶۴۶۶۴۹۵۵۷
۱۳۷۸		۰,۵۱۰۸۴۳۴۹۲
۱۳۷۹	برنامه سوم توسعه	۰,۵۱۲۱۲۸۸۱۴
۱۳۸۰		۰,۵۱۴۱۴۱۴۶۷
۱۳۸۱		۰,۶۱۳۶۶۲۰۴۲
۱۳۸۲		۰,۵۶۴۳۵۳۵۸۷
۱۳۸۳		۰,۵۸۷۷۳۰۵۵۸

۰,۵۶۹۶۲۶۱۴۱	برنامه چهارم توسعه	۱۳۸۴
۰,۵۵۱۲۵۷۹۰۱		۱۳۸۵
۰,۵۶۸۴۵۱۶۰۹		۱۳۸۶
۰,۵۶۴۵۲۶۰۰۹		۱۳۸۷
۰,۵۵۳۹۲۷۷		۱۳۸۸
۰,۵۵۰۹۰۱۹۷۴	برنامه پنجم توسعه	۱۳۸۹
۰,۶۱۷۸۳۳۴۶۱		۱۳۹۰
۰,۶۴۷۷۱۵۵۸۹		۱۳۹۱
۰,۶۴۱۸۹۷۳۰۶		۱۳۹۲
۰,۵۷۹۴۲۱۹۲۱		۱۳۹۳
۰,۵۰۶۴۰۰۹۳۲		۱۳۹۴

منبع: یافته‌های پژوهش

در این قسمت به بررسی سایر مراحل روش OECD یعنی تحلیل حساسیت، بازگشت به جزییات و معرفی و انتشار پرداخته می‌شود.

در تحلیل حساسیت به بررسی این موضوع پرداخته می‌شود که شاخص مقاومت بانکداری اسلامی به کدام یک از مؤلفه‌های اصلی حساسیت بیشتری دارد. برای این منظور از شش جدول وزنی استفاده شده است. ترتیب قرار گرفتن مؤلفه‌های اصلی در جدول وزنی، از چپ به راست به این صورت است؛ عدالت اقتصادی، مردم‌محوری، دانش‌بنیانی، فرهنگ جهادی، برون‌گرایی و درون‌زایی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI1) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه عدالت اقتصادی که وزن بیشتری دارد (۰,۲۵). در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI2) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه مردم‌محوری. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI3) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه دانش‌بنیانی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI4) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه فرهنگ جهادی. در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI5) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه برون‌گرایی و درنهایت، در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی (BRI6) وزن تمامی مؤلفه‌ها مساوی است، به‌جز مؤلفه درون‌زایی. در این قسمت آهنگ رشد شاخص مقاومت بانکی را نسبت به حالتی که تمامی مؤلفه‌ها وزن برابری دارند، محاسبه می‌شود. نتایج آزمون تحلیل حساسیت شاخص مقاومت بانکی در جدول زیر نمایش داده شده است:

جدول ۵. نتایج تحلیل حساسیت شاخص مقاومت بانکی

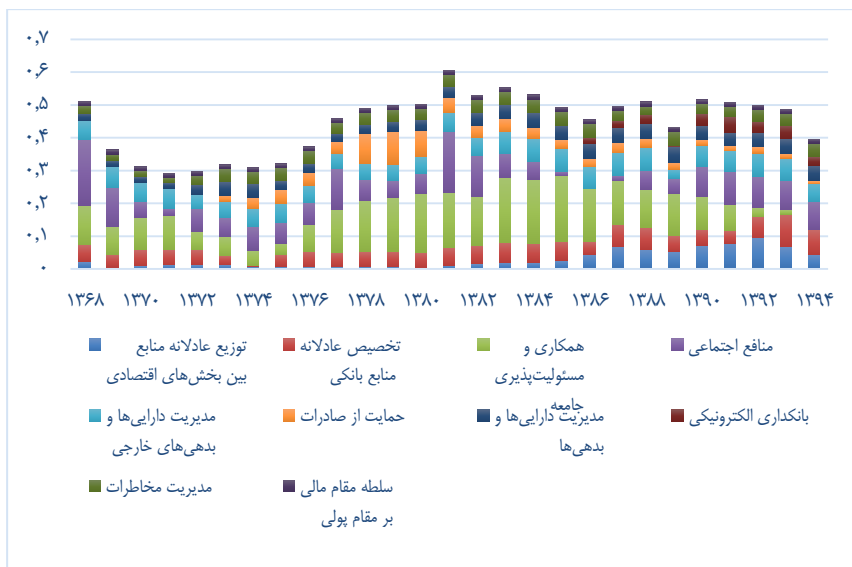
شاخص	جدول وزنی	درصد آهنگ رشد شاخص
BRI 1	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵)	۱,۷
BRI 2	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵, ۰,۱۵)	۳,۳
BRI 3	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵)	-۶,۴
BRI 4	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵)	-۰,۸
BRI 5	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵, ۰,۱۵)	۲,۱
BRI 6	(۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۱۵, ۰,۲۵)	۲,۱

منبع: یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول فوق، نتایج نشان می‌دهد که اختصاص وزن بیشتری به مؤلفه مردم‌محوری، آهنگ رشد شاخص مقاومت بانکی را بیشتر از سایر مؤلفه‌ها افزایش می‌دهد. به عبارت دیگر، شاخص مقاومت بانکی نسبت به این مؤلفه، حساس‌تر از سایر مؤلفه‌ها است.

برای بررسی مرحله بازگشت به جزییات به این صورت عمل می‌شود که سهم هر یک از مؤلفه‌های فرعی در شاخص مقاومت بانکی نشان داده می‌شود. شاخص مقاومت بانکی دارای ۹ مؤلفه فرعی است که در تجمیع شاخص ترکیبی سهم متفاوتی دارند. در نمودار زیر سهم هر یک از مؤلفه‌های فرعی نشان داده شده است.

شکل ۶. نتایج حاصل از بازگشت به جزییات شاخص مقاومت بانکداری اسلامی

منبع: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که مشاهده می‌شود هر یک از مؤلفه‌های فرعی در شاخص مقاومت بانکداری اسلامی برای هر یک از سال‌ها متفاوت است. برای مثال، همان‌طور که مشاهده می‌شود در سال ۱۳۹۴ مؤلفه فرعی «همکاری و مسئولیت‌پذیری جامعه» کم‌ترین مقدار را نسبت به سایر سال‌ها در مقاومت بانکی داشته است.

در ادامه و به منظور بررسی مرحله پایانی روش OECD یعنی مرحله معرف و انتشار به بررسی شاخص مقاومت بانکداری اسلامی پرداخته می‌شود. به این منظور، میزان مقاومت نظام بانکی و میزان نوسان آن در هر برنامه توسعه بررسی می‌گردد. در این راستا میانگین مقاومت نظام بانکی و میزان نوسان آن در هر برنامه توسعه محاسبه می‌شود که نتایج در جداول ۶ و ۷ آورده شده است.

جدول ۶. مقایسه مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه

برنامه توسعه	میانگین مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه
برنامه اول توسعه	۰٫۳۲۷۷۶
برنامه دوم توسعه	۰٫۴۴۰۳۸
برنامه سوم توسعه	۰٫۵۵۸۴۰
برنامه چهارم توسعه	۰٫۵۶۱۵۶
برنامه پنجم توسعه	۰٫۵۹۹۲۵

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۷. مقایسه میزان نوسان مقاومت بانکی در هر برنامه توسعه

برنامه توسعه	میزان نوسانات هر برنامه توسعه
برنامه اول توسعه	۰٫۰۸۴۴۶
برنامه دوم توسعه	۰٫۰۴۹۴۳
برنامه سوم توسعه	۰٫۰۴۴۸۶
برنامه چهارم توسعه	۰٫۰۰۸۴۵
برنامه پنجم توسعه	۰٫۰۵۶۹۶

منبع: یافته‌های پژوهش

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

در این تحقیق بر اساس تعریف بانکداری مقاومتی متأثر از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، شاخص مقاومت نظام بانکی طراحی و برآورد گردید. همان‌طور که مشخص است بر اساس شاخص مقاومت بانکداری اسلامی طراحی شده بیشترین

میزان مقاومت مربوط به برنامه توسعه پنجم توسعه و کمترین آن مربوط به برنامه اول توسعه است. نکته مهم این است که اگرچه میزان مقاومت در برنامه سوم تا پنجم نسبت به دو برنامه قبل بیشتر شده اما، در طول سه برنامه سوم، چهارم و پنجم تغییرات محسوسی نداشته است.

همچنین بر اساس شاخص ترکیبی طراحی شده، بیشترین و کمترین میزان نوسان درجه مقاومت بانکی، به ترتیب مربوط به برنامه اول توسعه و برنامه چهارم توسعه است. بر این اساس پیشنهاد می‌گردد بانک مرکزی جمهوری اسلامی در ارزیابی و کنترل محیط بانکی کشور از شاخص مذکور استفاده نماید. هم‌چنین در مطالعات آینده اثر شاخص مذکور بر متغیرهای واقعی کلان اقتصادی از جمله سرمایه‌گذاری، مصرف، اشتغال و غیره مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

- ابراهیمی، آیت‌اله و سیف، اله‌مراد. ۱۳۹۴. «مفهوم شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران». فصلنامه روند. سال ۲۲. شماره: ۱۹-۵۴.
- ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی از سوی مقام معظم رهبری. ۱۳۹۲/۱۱/۲۹.
- برومند، شهرزاد و همکاران. ۱۳۸۷. امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب (مطالعه تطبیقی). تهران: مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی T چاپ اول.
- بیانات مقام معظم رهبری در جمع زائران و مجاوران حرم مطهر رضوی در مشهد. ۱۳۸۶/۱/۱.
- بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی. ۱۳۹۲/۰۱/۰۱.
- پیغامی، عادل و سلیمانی، یاسر. ۱۳۹۶. مبانی و چهارچوب‌های نظری اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج اقتصادی، مجموعه مقالات اقتصاد مقاومتی، انتشارات بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- پیغامی، عادل؛ سمیعی‌نسب، مصطفی و سلیمانی، یاسر. ۱۳۹۴. جستارهایی در اقتصاد مقاومتی: مقاومت‌سازی اقتصادی در ادبیات متعارف؛ مبادی علمی و نظری، تهران: انتشارات امام صادق(ع).
- جعفری صمیمی، احمد و درخشانی درآبی، کاوه. ۱۳۹۴. «استقلال بانک مرکزی در ایران: تحلیل نظری و تجربی». فصلنامه پژوهش‌های پولی-بانکی، سال هشتم، شماره ۲۴: ۱۶۷-۱۹۰.
- حسین‌پور، داوود و صدیقی، رامین. ۱۳۹۷. «بررسی رابطه مدیریت دانش و مدیریت جهادی با اقتصاد مقاومتی». مجله مدیریت توسعه و تحول، شماره ۳۴: ۲۵-۴۱.
- خالقی، محمدجواد. ۱۳۹۵. «نقش نظام بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی». ماهنامه پژوهش ملل. دوره اول، شماره ۶: ۱-۱۱.
- خلیلی عراقی، منصور و رمضان‌پور، اسماعیل. ۱۳۸۰. اهمیت محیط باثبات اقتصاد کلان، «مجله تحقیقات اقتصادی». شماره ۵۸. دوره ۹: ۱-۲۸.
- خوش‌طینت، محسن، امیدوزاد، محمد و رضوانیان، منیره. ۱۳۹۴. «اثر ساختار تامین مالی بر ریسک درماندگی بانک‌ها». مطالعات مالی و بانکداری اسلامی، سال اول،

شماره ۲: ۱-۲۷.

دهقان پور، بابک؛ شفیعی، آزاده و محمدی، مهران. ۱۳۹۴. «اقتصاد مقاومتی؛ مطالعه مروری ابعاد و ویژگی‌ها». ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه، شماره ۱۸۶: ۵۵-۶۴.

رنانی، محسن و باستانی‌فر، ایمان. ۱۳۸۶. «کاتالاکسی و عدالت: بررسی پیامدهای توزیعی مداخله در کاتالاکسی (مطالعه موردی: شهر اصفهان)»، پژوهشنامه اقتصادی، دوره ۷، شماره ۴: ۲۸۵-۳۳۱.

سلیمانی، یاسر و سیدحسین‌زاده‌یزدی، سعید. ۱۳۹۵. «تبیین رویکردها و مؤلفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی (بررسی موردی: تبیین بند دوازدهم سیاست‌ها: مؤلفه‌های دیپلماسی اقتصادی)»، فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال چهارم، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی: ۹۱-۱۱۴.

سید نورانی، سید محمدرضا؛ خادم‌علیزاده، امیر و رضوانی، سید علی. ۱۳۹۶. «طراحی شاخص ترکیبی بانکداری اسلامی در ایران». فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال هفدهم، شماره ۶۸: ۱۱۹-۱۵۱.

سیف‌لو، سجاد. ۱۳۹۵. «طراحی الگوی بانکداری مقاومتی؛ مطالعه موردی بانک نیازهای اساسی»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، سال ۱۶، شماره ۶۴: ۵۵-۸۵.
 کمیسیون بازار پول و سرمایه. ۱۳۹۵. تبیین ابعاد و شاخص‌های نقش نظام پولی و بانکی در تحقق اقتصاد مقاومتی، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی اتاق ایران، شماره گزارش: ۰۴۹۵۳۴: ۱-۱۵.

موسویان، سید عباس و ابراهیمی، میمنت. ۱۳۹۲. شاخص‌های ارزیابی بانکداری اسلامی. نخستین کنفرانس ملی توسعه مدیریت پولی و بانکی. تهران: دبیرخانه دائمی کنفرانس توسعه مدیریت پولی و بانکی: ۱-۱۶.

مهرآرا، محسن و مهران‌فر، مهدی. ۱۳۹۲. «عملکرد بانکی و عوامل کلان اقتصادی در مدیریت ریسک. فصلنامه مدل‌سازی اقتصادی»، سال هفتم، شماره ۱: ۲۱-۳۷.

میرجلیلی، سید حسین و بزرگی، روشنگر. ۱۳۹۷. «بررسی شاخص ترکیبی تاب‌آوری اقتصادی ایران طی سال‌های ۱۳۸۴-۱۳۹۴»، دو فصلنامه علمی- پژوهشی جستارهای اقتصادی ایران، سال ۱۵، شماره ۲۹: ۶۹-۹۴.

واعظ‌برزانی، محمد؛ خالقیان‌میمنند، علی؛ حیدری، محمدرضا و طغیانی، مهدی. ۱۳۹۵. «سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی»، فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد مقاومتی، سال هفدهم، شماره ۶۶: ۱۳-۴۵.

Berry. C, Ryan-Collins. B & Greenham. T. 2015. Financial System Resilience Index; Building a strong financial system. New Economics Foundation (NEF). 82(15). pp: 1-78.

Briguglio, L & Piccinino, S . 2009. Growth and Resilience in East Asia and The Impact Of The 2009 Global Recession. UNITED NATIONS

- UNIVERSITY. 15(11). pp: 1-22.
- Crossen, Christopher. Liang, Xuan. Protsyk, Andriy & Zhang, Jing. 2014. The Banking System's Resilience: A report prepared for The Clearing House Association. Quatitative Research Group. 16(9). pp:1-40.
- Farooq. M & Zaheer, S. 2015. Are Islamic Banks More Resilient during Financial Panics?. IMF Working Paper. 15(41). Pp:1-29.
- Guillaumont, P. 1999. On the Economic Vulnerability of Low Income Countries, mimeo, CERDI-CNRS, Université d'Auvergne, France, 1999, p: 20.
- hamel, G & Valikangas, L. 2003. The quest for resilience. Harvard Business Review. 81(9). Pp: 355-358.
- Kumar, M., & Yadav, G. C. 2013. Liquidity risk management in bank: a conceptual framework. Journal of Management and Research. 72(4). pp: 201-221.
- Miller, E. 2010. Solidarity Economy: Key Concepts and Issues. Solidarity Economy I: Building Alternatives for People and Planet. pp: 25-41.
- Handbook on Constructing Composite Indicators METHODOLOGY AND USER GUIDE. 2008. OECD PUBLICATIONS. pp: 1-162.